

Особливості управління людським капіталом підприємств легкої промисловості

Управление человеческим капиталом рассматривается как один из наиболее важных аспектов философии бизнеса, который определяет потенциал работников к творческому и продуктивному труду. На основе анализа статистических данных систематизированы факторы, влияющие на эффективность формирования, использования и развитие человеческого капитала. Это позволило определить ключевые проблемы и особенности управления человеческим капиталом на предприятиях легкой промышленности с учетом отраслевых факторов.
Ключевые слова: человеческий капитал, легкая промышленность, система управления человеческим капиталом.

Human capital management is considered to be one of the most important aspects of the business philosophy, which determines the potential of workers to the creative and productive work. Taking into account the analysis of statistical data the authors have systematized the factors affecting the efficiency of formation, application and development of human capital, which resulted in the determination of the key issues and peculiarities of human capital management at enterprises of light industry.

Keywords: human capital, light industry, the system of management of human capital.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Необхідність визначення особливостей управління людським капіталом промислових підприємств та, зокрема, підприємств легкої промисловості, визначається низкою проблем, основними з яких є: невідповідність обсягів і структури підготовки робітників та фахівців реальній потребі промисловості в кадрах; невідповідність якості базової підготовки працівників; застаріла структура управління і матеріально-технічна база промислових підприємств, що потребує модернізації з використанням сучасних досягнень у науці, техніці, технології, й висуває високі вимоги щодо людського капіталу.

З огляду на це, потребують вирішення питання дослідження сутності та особливостей управління людським капіталом для підвищення ефективності управління ним на підприємствах легкої промисловості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз праць науковців, таких як В.Д. Базилевич [1, с.561], С.В. Опацька [2, с.12], О.М. Головінов [3, с. 65], В.Є. Харченко [4, с.95], Т.М. Кір'ян [5, с. 58-59], С.Г. Клишко, В.М. Пригода, В.О. Сизоненко [6, с.45]; Д.П. Богиня [7, с.102-103], присвячених дослідженню сутності людського капіталу, дав змогу дійти висновку про те, що кваліфікація, професійні знання та здібності є основними елементами його збереження та розвитку.

Так, Н.В. Ушенко [8, с.20] та В.П. Антонюк [9, с. 15] зазначають, що функціонування людського капіталу можливе лише у процесі праці. Деякі науковці, такі як С.Г. Клишко, В.М. Пригода, В.О. Сизоненко [6, с.21] та Н.В. Ушенко [8, с. 20], особливо підкреслюють доцільність дослідження людського капіталу в розрізі певного виду економічної діяльності.

Аналіз наукової літератури свідчить, що особливої уваги під час дослідження специфіки управління людським капіталом на підприємстві заслуговують саме професійні знання, здібності працівників, а також рівень їхньої кваліфікації.

Крім того, управління людським капіталом на підприємствах різних видів економічної діяльності має свої особливості, що обумовлює необхідність їх оцінювання та врахування у разі побудови ефективної системи управління людським капіталом.

Постановка завдання. Управління людським капіталом, як один із найбільш важливих аспектів філософії бізнесу, характеризується використанням можливостей працівників до творчої та продуктивної праці через розкриття їхнього потенціалу. З огляду на це, метою статті визначено аналіз та систематизацію факторів зовнішнього середовища, що впливають на формування та ефективність використання людського капіталу, з наступним розробленням методичних положень управління людським капіталом підприємств легкої промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Легка промисловість є одним із найважливіших видів економічної діяльності, що забезпечує потреби населення у непродовольчих товарах (зокрема, в тканинах, одязі, взутті та інших предметах широкого вжитку). Крім того, легка промисловість є постачальником сировини і допоміжних матеріалів для підприємств інших видів економічної діяльності.

Підприємства легкої промисловості належать до трудо- та матеріаломістких зі значним впливом машин та устаткування на ефективність виробничого процесу та фінансово-економічну результативність. З огляду на це, першочергового значення в системі управління підприємствами легкої промисловості набувають заходи, спрямовані на забезпечення високого професійно-кваліфікаційного рівня, підвищення продуктивності праці та мотивації працівників, як складових підвищення рівня людського капіталу в цілому.

Сучасна ситуація на ринку товарів легкої промисловості характеризується посиленням конкуренції з боку як вітчизняних, так і зарубіжних підприємств, що вимагає врахування впливу факторів зовнішнього середовища у разі побудови ефективної системи управління людським капіталом на підприємствах легкої промисловості. Аналізуючи існуючі тенденції розвитку промислових підприємств, необхідно відзначити, що в цілому розвиток промисловості характеризується постійним зростанням вартості виробленої продукції (див. табл. 1).

Як видно з даних табл. 1, в 2008 та 2009 рр. обсяги виробництва промислової продукції, в тому числі й продукції легкої промисловості, значно скоротилися, що стало наслідком впливу світової фінансової кризи. Помітною також є тенденція зміни цін всієї промислової продукції, які постійно зростають протягом аналізованого періоду (2003-2011 рр.). Дане явище можна пояснити перманентними інфляційними процесами в Україні, які, безперечно, значною мірою впливають на ціни промислових товарів, що виробляються у нашій країні та їхню вартість в цілому.

Для виявлення суттєвості впливу цін виробників та фізичних обсягів продукції на вартість виробленої в Україні промислової продукції використано індексний метод [11], результатом застосування якого стали показники, наведені в табл. 2.

ТАБЛИЦЯ 1 – Динаміка індексів виробництва та цін виробників промислової продукції, виробленої в Україні протягом 2003-2011 рр. (побудовано за даними [10])

Рік	Індекси виробництва промислової продукції, %				Індекси цін виробників промислової продукції, %			
	Промисловість	Легка промисловість	Текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	Промисловість	Легка промисловість	Текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів
2003	115,8	104,0	102,9	107,5	107,6	104,0	106,5	98,9
2004	112,5	113,6	114,0	112,5	120,5	105,6	107,2	102,2
2005	103,1	100,3	102,6	91,9	116,7	106,0	106,0	107,1
2006	106,2	98,1	95,2	110,3	109,6	103,8	103,7	104,5
2007	107,6	97,4	97,0	99,4	119,5	106,5	106,8	105,7
2008	94,8	89,4	88,2	95,8	135,5	111,1	113,0	106,5
2009	78,1	74,2	72,0	84,1	106,5	116,3	117,8	113,0
2010	111,2	108,9	109,5	106,6	120,9	111,2	110,2	113,6
2011	107,6	107,7	108,6	107,1	119,0	113,2	113,9	111,6

Порівняння індексів вартості, цін та фізичного обсягу промислової продукції (рис. 1) дає змогу дійти висновку, що протягом 2003-2011 рр., за винятком 2003 р., зростання вартості промислової продукції в Україні спричинене постійним підвищенням цін виробників цієї продукції, а не зростанням її фізичних обсягів.

Порівняння індексів вартості, цін та фізичного обсягу продукції легкої промисловості наведено на рис. 2.

Слід зазначити, що показники динаміки розвитку легкої промисловості (рис. 2.) свідчать про постійне скорочення обсягів виробництва продукції і, водночас, постійне підвищення цін на неї.

Порівняння даних рис. 1 та рис. 2 дає можливість дійти висновку, що протягом 2003-2011 рр. індекси вартості промислової продукції в цілому перевищували індекси вартості товарів легкої промисловості. Крім того, обсяги промислової продукції зменшувались протягом 2008-2009 рр. Водночас, зменшення обсягів продукції легкої промисловості спостерігалось протягом більш тривалого періоду – 2006-2010 рр.

Крім того, індекси цін виробників промислової продукції протягом аналізованого періоду, за винятком 2009 р., значно перевищували індекси цін виробників продукції легкої промисловості.

ТАБЛИЦЯ 2 – Індекси фізичного обсягу промислової продукції, виробленої в Україні протягом 2003-2011 рр. (розраховано на основі даних табл. 1)

Рік	Індекси фізичних обсягів промислової продукції, %			
	Промисловість	Легка промисловість	Текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів
2003	107,6	100,0	96,6	108,7
2004	93,4	107,6	106,3	110,1
2005	88,3	94,6	96,8	85,8
2006	96,9	94,5	91,8	105,6
2007	90,0	91,5	90,8	94,0
2008	70,0	80,5	78,1	90,0
2009	73,3	63,8	61,1	74,4
2010	92,0	97,9	99,4	93,8
2011	90,4	95,1	95,3	92,3

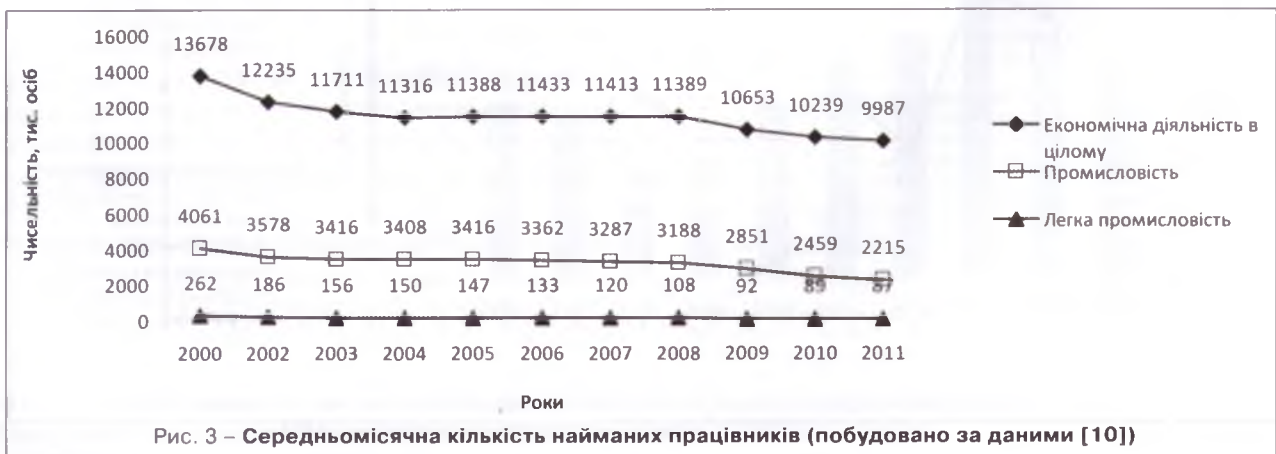
Це пояснюється низьким рівнем конкурентоспроможності товарів легкої промисловості вітчизняного виробництва, порівняно із продукцією, що імпортується.

Для стимулювання підвищення обсягів виробництва продукції легкої промисловості урядом України з 1 січня 2011 р. визначено тимчасове (терміном на 10 років) звільнення від оподаткування прибутку підприємств легкої промисловості, крім підприємств, що виробляють продукцію з давальницької сировини.

Однозначні висновки щодо обсягів виробництва продукції легкої промисловості в Україні, порівняно з обсягами виробництва промислової продукції загалом, дають змогу зробити співставлення відповідних індексів фізичного обсягу.

Дані табл. 2 свідчать про негативні тенденції у виробництві в Україні промислової продукції протягом 2004-2011 рр. та, зокрема, у виробництві продукції легкої промисловості в 2005-2011 рр. При цьому пропорції змін фізичних обсягів виробництва протягом 2003-2011 рр. постійно змінювалися.

Слід зазначити, що в контексті дослідження ефективності формування, використання та розвитку людського капіталу підприємства одним з негативних наслідків скорочення обсягів виробництва продукції легкої промисловості в Україні є значне скорочення кількості найманих працівників, зайнятих даним видом економічної діяльності. Дані про кількість працюючих в легкій промисловості за середньомісячними показниками наведено на рис. 3.

Дані рис. 3 свідчать про скорочення в Україні протягом 2000-2011 рр. середньомісячної чисельності найманих працівників в 1,3 разу, в тому числі у промисловості – в 1,4 разу. У легкій промисловості в 2011 р. значення даного показника було в 2,8 разу меншим, ніж в 2000 р. Слід також зазначити, що зростання середньомісячної номінальної заробітної плати на підприємствах легкої промисловості протягом 2000-2011 рр. є недостатнім. Так, співвідношення середнього рівня оплати праці на підприємствах легкої промисловості, порівняно із значеннями аналогічних показників по промисловості в цілому, та відповідні коефіцієнти випередження (відставання) подано на рис. 4.

Відповідно до даних, представлених на рис. 4, порівняно із темпами зростання середньомісячної номінальної заробітної плати в Україні та, зокрема, темпами зростання середньомісячної номінальної заробітної плати на підприємствах промисловості, зростання значень цього показника на підприємствах легкої промисловості протягом 2005-2011 рр. відбувалось значно повільніше.

Протягом 2002-2011 рр. середній рівень оплати праці на підприємствах легкої промисловості був значно нижчим, ніж середній рівень оплати праці по промисловості в цілому. Це є результатом дії системи чинників, зокрема: недозавантаження виробничих потужностей підприємств легкої промисловості; низька, порівняно із імпортними товарами, конкурентоспроможність вітчизняної продукції легкої промисловості; недостатня увага уряду України щодо проблем розвитку підприємств даного виду економічної діяльності. Зазначені явища негативно вплинули на ефективність використання та розвиток людського капіталу підприємств легкої промисловості.

Також слід зазначити, що потенційні можливості підприємств легкої промисловості України дають змогу виробляти широкий спектр товарів, здатних задовольнити не лише попит на внутрішньому ринку, а й на зовнішньому, що сприятиме нарощуванню експортного потенціалу підприємств даного виду економічної діяльності.

В Україні спостерігається переважання імпорту над експортом по більшості промислових товарів. Серед видів продукції підприємств легкої промисловості лише експорт шкіряної та хутряної сировини і виробів з неї перевищують їх імпорт. Однак, внаслідок стрімкого зменшення обсягів експорту цих видів продукції протягом періоду 2008-2011 рр., в 2011 р. спостерігалось перевищення імпорту шкіряної та хутряної сировини і виробів з неї над експортом.

Загалом, проведений аналіз дає можливість виокремити фактори, які впливають на ефективність формування, використання та розвиток людського капіталу підприємств легкої промисловості, основними з яких є такі:

- ◆ *Скорочення обсягів виробництва продукції та недозавантаження виробничих потужностей, внаслідок чого відбувається скорочення чисельності працівників, зайнятих на підприємствах легкої промисловості*
- ◆ *Зростання цін на продукцію на фоні зниження купівельної спроможності населення України та ввезення більш дешевих товарів імпортного виробництва*
- ◆ *Непривабливість умов праці та рівня її оплати, що знижує приток робочої сили та призводить до підвищення рівня плинності кадрів на підприємствах легкої промисловості*
- ◆ *Перевищення обсягів імпорту продукції легкої промисловості над обсягами експорту (висока частка імпортованих товарів легкої промисловості, в тому числі і не нових, що значно знижує конкурентоспроможність товарів вітчизняного виробництва)*
- ◆ *Економічно невигідна структура зовнішньої торгівлі (залежність текстильного виробництва від імпортованої сировини; експортування відносно дешевої шкіряної та хутряної сировини й імпорт дорогих готових виробів зі шкіри та хутра)*

Дослідження всіх груп факторів дає змогу дійти висновку про неможливість формування, розвитку та ефективного використання людського капіталу лише на засадах державних інвестицій. Внаслідок аналізу розглянутих факторів дійшли висновку, що розв'язання проблем ефективного формування, розвитку та використання людського капіталу потребує активної участі підприємств та державної підтримки.

На основі проведеного дослідження визначено особливості управління людським капіталом, спричинені дією галузевих факторів. Водночас, управління людським капіталом підприємств легкої промисловості має свою специфіку, зумовлену сутністю категорії «людський капітал» та особливостями, що залежать від характеру процесу управління людським капіталом.

На основі узагальнення сучасних підходів вітчизняних науковців авторами статті систематизовано зазначені особливості управління людським капіталом (рис. 5).

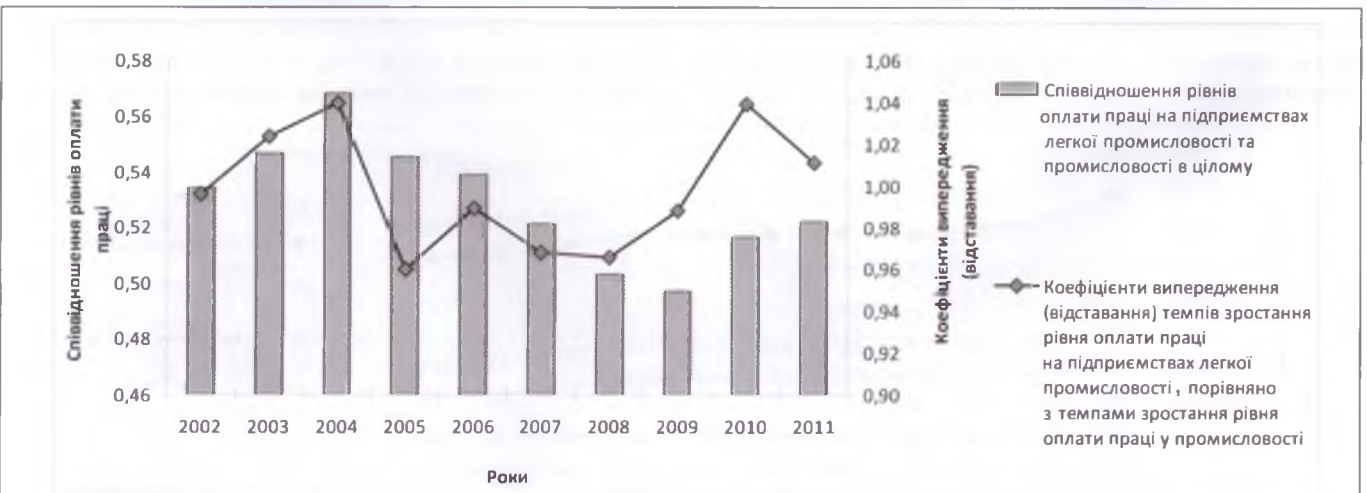
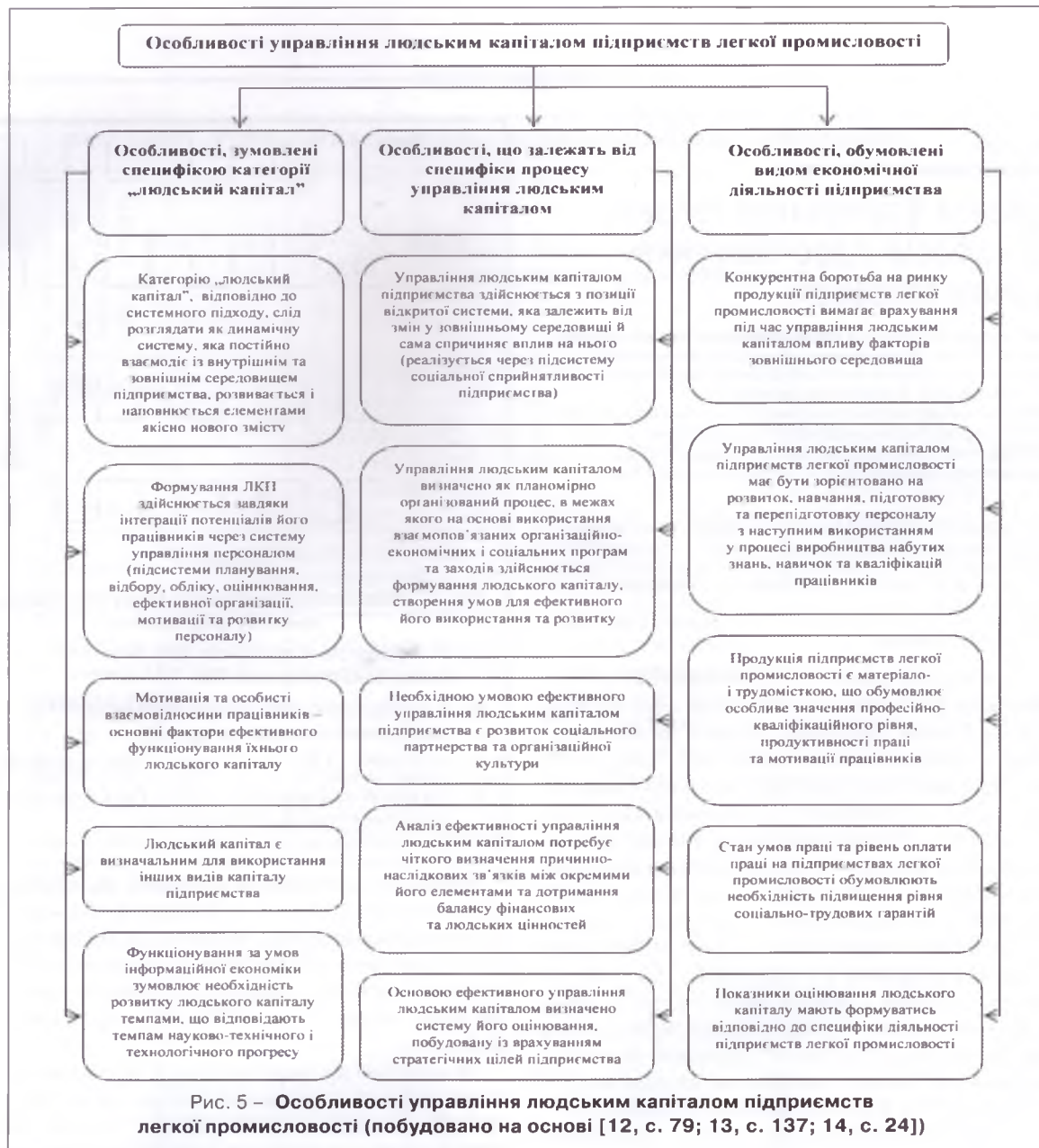

Рис. 4 – Порівняння середніх рівнів оплати праці на підприємствах легкої промисловості та промисловості в цілому (розраховано за даними [10])

Як видно з рис. 5, основними проблемами легкої промисловості в контексті дослідження людського капіталу підприємства, які потребують розроблення відповідних програм та заходів на мікроекономічному рівні, визначено низьку заробітну плату і, як наслідок, зниження притоку молодих і кваліфікованих працівників. Внаслідок цих явищ знижується продуктивність праці та рівень людського капіталу працівників підприємств легкої промисловості в цілому.

Слід також зазначити, що незадовільний стан умов праці значної частини працівників, зайнятих на підприємствах легкої промисловості, низький рівень оплати праці й, відповідно, низький рівень конкурентоспроможності підприємств легкої промисловості на ринку праці обумовлюють необхідність підвищення рівня соціально-трудових гарантій, що надаються працівникам.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проведене дослідження дає можливість дійти висновку про необхідність активної участі підприємств у процесах формування, розвитку та використання людського капіталу. Це вимагає врахування специфіки діяльності підприємств легкої промисловості під час розроблення системи управління людським капіталом підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Економічна теорія. Політекономія / [за ред. В.Д. Базиливіча]. – К.: Знання-Прес, 2003. – 581 с.
2. Опацька С.В. Високий рівень людського капіталу – передумова адаптації підприємств до ринку / С.В. Опацька // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2002. – №1. – С. 38-41.
3. Головінов О.М. Людський капітал у системі виробничих відносин: [Монографія] О.М. Головінов. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2004. – 161 с.
4. Харченко В.Е. Человеческий капитал: проблемы накопления и использования / В.Е. Харченко. – Белгород: Изд-во БелГТАСМ, 2001. – 248 с.
5. Кірюн Т.М. Мотивація людського капіталу до продуктивної праці / Т.М. Кірюн. – К.: НДІ праці і зайнятості населення, 2008. – 416 с.
6. Клишко С.Г. Людський капітал: світовий досвід і Україна / С.Г. Клишко, В.М. Пригода, В.О. Сизоненко. – К.: Основа, 2006. – 224 с.
7. Богиня Д.П. Основи економіки праці / Д.П. Богиня, О.А. Грішнова. – К.: Знання-Прес, 2000. – 313 с.
8. Ушенко Н.В. Людський капітал: регуляторні механізми відтворення: [Монографія] / Н.В. Ушенко. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 288 с.
9. Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: [Монографія] / В.П. Антонюк – Донецьк.: НАН України. Ін-т економіки пром-ті, 2007. – 348 с.
10. Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
11. Гмурман В. Е. Теория вероятностей и математическая статистика / В.Е. Гмурман. – М.: Высш. шк., 2003. – 480 с.
12. Тарасенко І.О. Сталій розвиток підприємств легкої промисловості: теорія, методологія, практика: [Монографія] / І.О. Тарасенко. – К.: КНУТД, 2010. – 390 с.
13. Верхослядова Н.І. Управління трудовим потенціалом підприємств: [монографія] / Н.І. Верхослядова, Н.А. Іваннікова, О.В. Лаврінченко. – Дніпропетровськ: Пороги, 2007. – 284 с.
14. Журавльова І.В. Управління людським капіталом підприємства: [Наукове видання] / І.В. Журавльова, А.В. Кудлай. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2004. – 284 с. – (Укр. мов).

Одержано 11.07.2013